

Hon är en liten, liten mänska i en stor värld

Anni Blomqvists Stormskärsböcker

Är *Stormskärs Maja* en favorit? Är det världslitteratur? Så fort jag tänker tanken på att ägna den här essän åt Anni Blomqvists (1909–1990) Stormskärsböcker börjar jag tveka. En favorit måste man ju älska. Och världen är väl det där stora, vida som finns någon annanstans. Inte en liten ö i skärgården bredvid min.

Jag ska börja med att bekänna: det är först nu jag har läst Stormskärsböckerna. Men jag har levt med Maja. Ända sedan jag var liten har hon funnits med mig som en idealiserad ytterlighet på kartan av kvinnobilder att relatera till. Seg som en martall och präktig som en Martha, med huckle över håret och en fläkt av strömning runt sig.

En kvinna som reder sig.

En kvinna jag aldrig kunde eller ville bli.

Den bilden har jag främst Åke Lindman att tacka för. Hans tv-serie såg jag som barn. Jag minns den som tråkig och vanvettigt ful, dränkt i ett konstigt sken som fick alla att se ut som om de drabbats av gulsot.

Men rätt genom fulheten ljöd den vackraste melodi jag någonsin hade hört. Lasse Mårtensons "Stormskärs Maja" fick huden att knottras och hjärtat att värka. När vi hade innerast i skolan tvingade jag en skolkompis att spela den för mig på tramporgeln i biblioteket. Han trampade snällt några minuter, sen fick han nog. Det fick inte jag. Jag har fortfarande inte fått nog.

I Maja, så som hon tog sig ut i min föreställningsvärld, fanns både något jag sögs till och något jag ville distansera mig från.

Clas Zilliacus skriver i inledningen till det andra bandet av *Finlands svenska litteraturhistoria* om hur folklivsskildringen, som är så central inom den finska litteraturen i Finland, hör till det "nedlåten-

hetsmärkta" inom den svenska dito. Han menar att den finlandssvenska litteraturens förhärskande perspektiv är urbant och att värdehierarkin ser ut därefter. Inte ens storsäljare som Blomqvists Stormskärsböcker har därför blivit mer än motvilligt erkända.

Om ens eget liv har utspelat sig i folklivsmiljö, inte på ett skär, men nog på en ö, blir man kanske extra känslig för den här sortens hierarkier. De handlar om liv lika mycket som om litteratur. Det var inte *Stormskärs Maja* man skulle läsa om man ville tvätta av sig lantligheten och hävda sig som litteraturstuderande. Och trots att jag har stött på många som har älskat Blomqvists böcker har jag aldrig hört någon påstå att de skulle vara stor litteratur. Någon gång var det viktigt. Så viktigt att jag inte ens tänkte tanken på att läsa henne.

Att jag gör det nu har jag Tiina Lymi att tacka för. Det har knappast undgått någon att hennes *Stormskärs Maja* har tagit biograferna med storm. Med drygt 450 000 biljetter sålda så här långt är det den mest sedda filmen 2024, inte bara i Finland utan i hela Norden. Den har redan slagit *Oppenheimer* som drog knappa 400 000 tittare i Finland ifjol och har reella möjligheter att klå även fjolårsettan *Barbie*, som sågs av nästan 700 000 biobesökare.

Det är något svindlande i tanken att en Maja från de åländska ytterskären kan engagera i paritet med atombombens fader och en docka som varit lekkrumslegio i sex decennier. Man får tillstå att Lymi har lyckats.

Men filmfebern som dragit fram under året handlar inte bara eller ens i första hand om Lymis prestation. Den handlar om Maja. Det är nämligen inte bara i min föreställningsvärld hon redan verkar ha en plats. Plötsligt fyller hon alla mina flöden på sociala medier. Jag kan välja och vraka bland

sidan om slitet. Det säger en hel del om villkoren Blomqvist skildrar, men också om Maja och vidden av hennes känslorymd.

Det är hon som bär boken. Varken som en etnografisk illustration eller som någon endimensionell kvinnokraftsgestaltning, utan som ett komplext psykologiskt porträtt och perspektiv. Hon är ett kalkerpapper för sinnesstämningar, en antihjälte vars tillvaro ständigt tvingar henne att övervinna sig själv. Hon ser sig som klumpig och tankspridd. Hon reder sig genom allt, för att hon måste och vill, inte för att hon skulle tro sig kunna. Självtvivlet hemsöker henne. Viljan att vara till lags driver henne. Hon är mänsklig, inte övermänsklig. Oanfrätt av individualistisk självhävdelse.

Mari Koli påpekar i sitt porträtt av Blomqvist i ovan nämnda *Finlands svenska litteraturhistoria* att Stormskärsböckerna ger uttryck för en idealiserad människosyn där varken sexualiteten eller mörkretoner av våld, alkoholism och ondska får plats. Jag är tveksam till om idealiserad är rätt ord, men det är sant att människans nattsidor lyser med sin frånvaro i Stormskärsböckerna. Där är det livet som är hårt. Inte människorna.

På den punkten ter sig Maja som en oskuldsfull lillasyster till Sally Salminens *Katrina*. Motivkretsen har författarna, som dessutom var småkusiner¹, gemensamt. Men att Salminen vistats *over there* märks i den mer uppenbart nyanserade och kritiska blicken på det fattiga skärgårdslivet. I jämförelse stryker Blomqvist medhårs och opererar med närmast förmoderna ingredienser. Hon tecknar ett samhälle där alla vet sin plats och Gud rår.

Ur dagens senmoderna utblickspunkt är det intressant att se vilka vägar man tar och vilka förklaringsmodeller man griper efter när provningarna drabbar en men varken samhällskritiken eller eländesskildringen står till förfogande.

En av vägarna är Gud. När han tar sonen, när han tar stugan och när han slutligen tar Janne prövas Majas tro. Mörkret tränger sig på och hotar dra henne med sig. Den Gud älskar agar han, säger gamla Vallborggummor (gudmor Vallborg) som är vis och har hand med liv och död. Synden straffar sig själv, säger den elaka bonden Saka som äger Stormskäret.

¹ I Sverige: sysslingar.

Blomqvist aktualiserar frågan om huruvida motgångar ska ses som ett bevis på Guds kärlek eller på människans syndighet, men i stället för att svara eller fastna, tar hon sin Maja förbi den:

Inte så mycket som ett hår ska krökas på någons huvud utan herrens vilja. Därför är det utan mening att fråga Gud varför hon är lämnad ensam med barnen på ett skär ytterst i havet.

Det är utan mening att fråga. Det är inte människans uppgift att förstå Guds avsikter. Hon behöver inte veta, bara vila i övertygelsen om hans allmakt. Blomqvist låter Maja stanna i människans självförvållade omyndighet. Eller lämnar henne fri att underkasta sig krafter större än självet.

Det är förstås ett effektivt sätt att upprätthålla status quo. Återstår att bita ihop, att tuga och lida och vara fattig och fattig förbli. Men hur problematisk den positionen än är så är det något med proportionerna den upprättar som jag känner att vår tid desperat behöver.

Det är inte bara inför Gud som Blomqvists människa får vara liten. Också naturen tornar upp sig kring henne:

Allt omkring henne är vidsträckt. Är rymd, är hav, är blått. Vårblått, havsblått, himmelsblått.

Kjolen hon skall samla mossan i lägger hon ifrån sig. Hon knäpper händerna. Hon är en liten, liten mänska i en stor värld.

Kan man vara en liten, liten mänska i klimatkrisens tidevarv? Är det ansvarslöst att önska sig dit? Eller är det enda vettiga vi kan göra att krympa oss tillbaka till rimliga mått?

I Blomqvists prosa är naturens storhet ett faktum. Den tränger genom texten som tordönet över skären. Den låter Maja stå urväntad på Högberget, spejande efter Jannes segel. Det finns bara tid för längtan och jag tänker att det kanske är det viktigaste av allt.

FREJA RUDELS

Blomqvist, Anni: *Stormskärs Maja*. Schildts & Söderströms, 2024 (1968–1973).

Koli, Mari: "Anni Blomqvist" i *Finlands svenska litteraturhistoria. Andra delen: 1900-talet*. Svenska litteratursällskapet i Finland, 2000, s. 350–351.

Zilliacus, Clas: "Finlandssvensk litteratur" i *Finlands svenska litteraturhistoria. Andra delen: 1900-talet*. SLS, 2000, s. 13–18.